

NÉMETH ANDRÁS

**Egy bécsi bibliofil 1525-ös látogatása
a budai királyi könyvtárban:
Johannes Alexander Brassicanus hagyatéki leltára (1539)***

Johannes Alexander Brassicanus (1500–1539)¹ fontos szerepet játszott a „Bibliotheca Corviná”-ról mára rögzült kép formálódásában, mivel sok görög és latin kéziratot vitt el Budáról Bécsbe, és könyvtárlátogatásának élményeiről is részletesen beszámolt. Miután Tübingenben baccalaureus és magister fokozatot szerzett 1515-ben és 1517-ben,² Brassicanus a latin és görög irodalom tárgykörében oktatott Tübingenben és Ingolstadtban, ahol végül a jogi doktori címet 1522-ben nyerte el. 1524-től kezdve retorikát, jogot és görög irodalmat tanított a Bécsi Egyetemen. 1524 és 1525 folyamán³ az ifjú bécsi tudós diplomataként több mint 10 hónapot töltött Budán a királyi palotában és később többször is visszatért Magyarországra.⁴ Így csaknem egy évvel azelőtt, hogy I. Szulejmán szultán (1494–1566) a királyi könyvtárral együtt kifosztotta Budát,⁵ Brassicanus elég időt töltött a palota könyvei között ahhoz, hogy legalább két tucat latin és görög nyelvű kéziratot válasszon ki magának.⁶ Erre utalnak azok a könyvek, melyeket – feltehetőleg

* Ez a tanulmány a „Corvina Graeca” OTKA projekt (K 75693), illetve a bécsi Collegium Hungaricum 2007-es és 2011-es ösztöndíjának támogatásával jött létre. A tanulmány angol változatát l. NÉMETH András, *A Viennese Bibliophile in the Hungarian Royal Library in 1525: New evidence from the inventory of Johannes Alexander Brassicanus' bequest (1539)* = *Gutenberg Jahrbuch*, 88(2013), 149–165.

¹ HARTL, Wenzel, SCHRAUF, Karl, *Nachträge zum dritten Bande von Joseph Ritter von Aschbach's Geschichte der Wiener Universität, Die Wiener Universität und ihre Gelehrten 1520–1565*, Wien, Holder, 1898, 43–101; GÜNTER, Ilse, *Johannes Alexander Brassicanus = Contemporaries of Erasmus: A Biographical Register of the Renaissance and Reformation*, I. A–E, ed. Peter G. Bietenholz, Thomas B. Deutscher, Toronto, University of Toronto Press, 1985, 191–192; RAU, Reinhold, *Die Tübinger Jahre des Humanisten Johannes Alexander Brassicanus = Zeitschrift für Württembergische Landesgeschichte*, 19(1960), 89–127.

² RAU 1960, I. jegyzetben i. m. 15.

³ 1524 végén Brassicanus részt vett a Markus Beck von Leopoldsdorf (1491–1553) által vezetett bécsi diplomáciai küldöttségben. 1525 áprilisától Wilhelm von Eberstein (1497–1562) és Sigmund von Herberstein (1486–1566) által vezetett küldöttség tagjaként tartózkodott Budán legalább 1526 januárjáig.

⁴ HARTL, SCHRAUF 1898, I. jegyzetben i. m. 62 (66. jegyzet).

⁵ CSAPODI Csaba, *The Corvinian Library: History and Stock*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1973, 79–90.

⁶ L. HARTL, SCHRAUF 1898, I. jegyzetben i. m. 63–64 (71–77. jegyzetek). A 74. jegyzet: „Legatus ibi negotiorum suorum rationem summa cura habuit; mihi vero, ne succisivis horis plane nihil agerem, inspiciendae isthic bibliothecae beneficio serenissimae ac inculpatissimae reginae Mariae potestas facta est.”

ajándékként⁷ – Bécsbe vitt és gazdag könyvtárába illesztett. Ez utóbbit a kutatás korábban nem vizsgálta. Az elvitt könyvek közül több kódex első kiadások forrása lett, így a 16. század elején a Corvina könyvtárból több ókori és középkori latin és görög szerző művét Brassicanus közvetítette a művelt európai olvasóközönség felé.

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogyan illesztette Brassicanus a Budáról elhozott könyveket a saját könyvtárába. Ehhez fő forrásként a bécsi humanista korábban nem vizsgált hagyatéki leltárát használom. Az itt talált adatokat Brassicanus saját könyveinek, kéziratának és nyomtatványainak, illetve az általa kiadott több mű előszavának vizsgálatával igyekszem pontosítani. Ez az esettanulmány támpontot adhat a hagyatéki leltár teljesebb feltáráshoz, az itt szereplő könyvek azonosításához is, ami elengedhetetlen Brassicanus műveltségének, és a bécsi humanista mozgalomban elfoglalt helyének feltáráshoz.

Brassicanust sajátos írásképpű, így könnyen felismerhető kézírásán kívül az a gyakorlat is jellemezte, hogy kézírataiba és nyomtatványaiba olvasás közben bátrabban jegyzetelt, mint kortársainak többsége. E két körülmény nyújtja a legbiztosabb támpontot Brassicanus könyveinek azonosításához.⁸ Könyveinek elejébe gyakran beleírta tulajdonos-bejegyzését („Sum Joannis Alexandri Brassicani philosophi ac iureconsulti”). Ezen kívül az első és hátsó kiragasztott és repülő előzékekre gyűjtötte össze azokat a jegyzeteket, melyeket az adott könyvvel kapcsolatban fontosnak tartott. A jegyzetekben a tinta színének változása, illetve jegyzeteinek eltérő sűrűsége és rendszertelen elhelyezése egy falánk olvasó széles körű érdeklődéséről árulkodik.

Brassicanus saját kezű bejegyzésein és jegyzetein kívül a könyvekben más nyomát is fellelhetjük annak, hogy a tulajdonában voltak. Könyvekben négy fajta exlibrist találhatunk. Ezek egy olyan Janus-fejes címert tartalmaznak, melyet Brassicanus I. Miksa (1459–1519) császártól kapott.⁹ Mind a négy típuson egy latin¹⁰ és egy görög epigrammát¹¹ találunk, amelyek a könyvtolvajlás ellen figyelmeztetnek. Az

⁷ L. Brassicanus megjegyzését a Salvianus-kiadásához írott előszavában (Bázel: Froben, 1530, VD16 S 1511, f.α3v): „ex munificentia atque liberalitate optimi regis Ludovici quosdam Graecos autores consecutus sum.”

⁸ Brassicanus jellegzetes kézírására I. Bécs, ÖNB 9615, f. 3r, (1536-ban íródott), és Bécs, ÖNB 9846, f. 59r, (1517-ben Tübingenben készült). UNTERKIRCHER, FRANZ, *Die datierten Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek von 1501 bis 1600*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1976 (Katalog der datierten lateinischen Handschriften in lateinischer Schrift in Österreich, 4), 87, 91, 134. és 69 kép.

⁹ LANG, Helmut W., *Ein bisher unbekanntes Exlibris des Humanisten Johannes Alexander Brassican = Österreichisches Jahrbuch für Exlibris und Gebrauchsgraphik*, 65(2007–2008), 6–13. A Miksa császár által történt adományozás tényét Alexander Brassicanus egy korai exlibriséből tudjuk (Bécs, ÖNB Ink. 23.D.4).

¹⁰ „Ampla quidem merito linguae Graecae atque Latinae, / Commissa est fidei Bibliotheca meae. / Parte ab utraque oculis circumfero, possit iniqua / Ne quis forte bonum tollere fraude librum.” Ez a költemény bizonyára Brassicanustól származik.

¹¹ „κερδαλέους δίζεσθε δόμους λιγιστορες άλλους, / τοις δὲ γὰρ ἐστι φύλαξ ἐμπεδος ἡ πενήνη.” *Anthologia Palatina* IX. 654, 1–2. sor.

exlibriseken kívül Brassicanus számos könyvét bécsi vaknyomásos kötésbe kötötték, ehhez olyan bélyegzőket használtak, melyek gyakran az „IAB” monogrammal (Iohannes Alexander Brassicanus) együtt fordulnak elő. Holter ezeket a kötéseket Brassicanus könyvkötő mesterének tulajdonította.¹² A Brassicanus-mester könyvkötéseinek számát Holter listájához képest több új tétellel sikerült kiegészíteni.¹³ Brassicanus hagyatéki leltára sok tétel leírásához – főként a halála előtti években megjelent nyomtatványoknál – hozzáteszi „unpunden” (nincs kötve). Innét látszik, hogy sok könyve bekötetlen volt, amikor Brassicanus meghalt és javait összeírták. Többször előfordul, hogy a hagyatéki leltár egy-egy tétele két vagy három egybekötött nyomtatványt takar.¹⁴

Johannes Fabri (1478–1541) végrendeletében említi, hogy Brassicanus hagyatékából 1324 könyvet és Johannes Cuspinianus (1443–1529) hagyatékából 636 könyvet vásárolt.¹⁵ Az összehasonlítás kedvéért megemlíthetjük, hogy Brassicanus Cuspinianus könyvtárát 1200 aranyra becsülte.¹⁶ Egy több mint kétszer ekkora könyvtárat csak óriási anyagi befektetéssel lehetett összegyűjteni. Legfőbb szponzora maga Johannes Fabri volt, aki sok pénzzel támogatta Brassicanus költséges könyvgyűjtő szenvedélyét.¹⁷ Így nem meglepő, hogy jól ismerve a könyvtár gazdagságát, Fabri nem habozott megszerezni Brassicanus könyveit – bizonyára jutányos áron. Ez az oka, hogy Brassicanus könyveinek egyik fő ismervét Johannes Fabri exlibrise jelenti,

¹² HOLTER, Kurt, *Verzierte Wiener Bucheinbände der Spätgotik und Frührenaissance: Werkgruppen und Stempeltabellen*, Wien, Hollinek, 1977 (Codices manuscripti, Sonderheft), 30. oldal és 29. képtábla („H8” könyvkötőmester).

¹³ Köszönöm Friedrich Simadernek, hogy rendelkezésemre bocsátotta Brassicanus könyveinek listáját, melyek Johannes Fabri gyűjteményébe kerültek. Holter listáján kívül az alábbi kötetek vannak Brassicanus-kötésben: Bécs, ÖNB, *38.R.5, *38.S.63, *35.O.28, 49.B.13, 47.P.32, 47.P.17, 73.P.3, 80.O.36, 76.A.27/1–2, ÖNB suppl. gr. 30, Budapest, Egyetemi Könyvtár, cod. gr. 1.

¹⁴ Pl. f. 10r, 25f. tétel: „Stephanus de urbibus grece cum aliis arcus” egy két tartalmilag eltérő nyomtatványból készült kolligátum (ÖNB 49.B.13), amely két velencei nyomtatványt, (1) Stephanus Byzantinus 1502-es kiadását és (2) Ulpianus 1527-es kiadását egyesíti egy Brassicanus-kötésben. Mindkét részben szerepel Brassicanus possessor-bejegyzése: (1) f. AA1r: „Joannis Alexandri Brassicani philosophi ac juriconsulti”, (2) f. A1r (alsó margó): „Joannis Alexandri Brassicani philosophi ac juriconsulti”.

¹⁵ Joannes Fabri végrendeletét, l. Bécs, Egyetemi Levéltár, Lad. xxiv, 1 (Testament Fabri, 1540. nov. 17). Könyveinek jegyzéke szintén itt található: Bécs, Egyetemi Levéltár, R 44. 2. – LHOTSKY, Alphons, *Die Bibliothek des Bischofs von Wien Dr. Johannes Fabri (1530–1541) = Festschrift Karl Eder zum siebzigsten Geburtstag*, Hg. Helmut J. Mezler-Andelberg, Innsbruck, Universitätsverlag Wagner, 1959, 71–81, 72; SIMADER, Friedrich, *Materialien zur Bibliothek des Wiener Bischofs Johannes Fabri = Iohannes Cuspinianus (1473–1529) Ein Wiener Humanist und sein Werk im Kontext*, Hg. Christian Gastgeber, Elisabeth Klecker, Wien, Praesens Verlag, 2012 (Singularia Vindobonensia, 2), 267–286.

¹⁶ Bécs, ÖNB, cod. 9735. ff. 20r–21v, Johannes A. Brasicanus levele öccséhez J. Ludovicus Brasicanushoz (1529. január 1.).

¹⁷ HARTL, SCHRAUF 1898, I. jegyzetben i. m. 75–76, főként a 116. jegyzet. Brassicanus Johannes Fabrival folytatott levelezésében 17 olyan levél található, melyek Fabri anyagi és más jellegű támogatásáról árulkodnak.

amely gyakran teljesen elfedi Brassicanusét.¹⁸ Brassicanusnak néhány könyve azonban nem Fabrihoz, hanem másokhoz, pl. öccséhez, Johann Ludwig Brassicanushoz (1509–1549) vagy Johann Joachim Windhaaghoz (1600–1678) került.

Brassicanus hagyatéki leltára

Brassicanus 14 évvel a Corvina könyvtárban tett látogatása és híres könyveszerzése után 1539. november 25-én hunyt el. Kevéssel halála előtt vagyonát feleségére, Annára hagyta.¹⁹ Javait 1539 decemberében írták össze egy jegyzékbe, amelyet évszázadokon keresztül a bécsi egyetemi levéltár (Archiv der Universität Wien) őrzött. Egy véletlen folytán azonban ez a dokumentum átkerült a Haus-, Hof-, und Staatsarchivba, ahonnan nemrég került vissza eredeti őrzési helyére és kapott új azonosító jelzetet: „Fasc. 49 Nr. 100”.²⁰ Ez az öt papírfüzetből (48 fólióból, 125 × 165 mm) álló jegyzék 1369 tételt sorol fel,²¹ melyek kb. 50 tétel kivételével többségükben könyveket jelölnek. A jegyzéket egy előszó vezeti be, amely leírja az összeírás körülményeit (l. a német szöveget: Melléklet I):

„Lejegyeztetett, hogy a nagy műveltségű férfiú, Johann Alexander Brassican, jogi doktor javait hátrahagyta és javairól Magister Leonhart Wirttinger bécsi polgár, bécsi esküdt jegyző, a tiszteletreméltó és művelt Magister Georg Rithamer, Leonhart Williny, és Magister Abiben Gebfrid különleges tanuknak jelölt személyek jelenlétében az alábbi jegyzéket állította össze. Kelt Bécsben, csütörtökön, 1539 decemberének utolsó napján.”

¹⁸ LANG, Helmut W., *Die typographischen Donatorenexlibris des Wiener Bischofs Johannes Fabri = Österreichisches Jahrbuch für Exlibris und Gebrauchsgeschichte*, 62(2000–2001), 7–16.

¹⁹ Testamentbuch des Wiener Univ.-Arch. Fol. 148b–150b. HARTL–SCHRAUF 1898, 1. jegyzetben i. m. 79 (122. jegyzet).

²⁰ Brassicanus hagyatéki leltára a 19. század végén kerülhetett a Haus- Hof- und Staatsarchivba. A Bécsi Egyetemi Levéltárba (Archiv der Universität Wien) csak 2000 után tért vissza. HOCHEDLINGER, Michael, *Archivalischer Vandalismus? Zur Überlieferungsgeschichte frühneuzeitlicher Testamente und Verlassenschaftsabhandlungen in Österreich = Archivalische Zeitschrift*, 84(2001), 289–364: 345 és 358. – P. Karl Schrauf (1835–1904) vihette át a dokumentumot, aki mindkét intézményben (HHStA: 1872 és Archiv d. U. Wien: 1875) dolgozott, mint levéltáros, és a bécsi egyetem korai történetének kutatója volt. FELLNER, Fritz, CORRADINI, Doris, *Österreichische Geschichtswissenschaft im 20. Jahrhundert. Ein biographisch-bibliographisches Lexikon*, Wien, Böhlau, 2006, 372; HARTL, SCHRAUF 1898, 1. jegyzetben i. m. 81–82 (128–129. jegyzet). — Az 1950-es években a leltár már nem volt a Bécsi Egyetemi Levéltárban. LHOTSKY 1959, 15. jegyzetben i. m. 80 (37. jegyzet). Amikor 2007 októberében tanulmányozni kezdtem a dokumentumot, még nem kapott jelzetet.

²¹ Az első levélen, amelyen „I” szám szerepel, a következő címjelölést találjuk: „Inventarium bonorum doctoris Jo<ha>n<i>s Alexandri Brassicani / 39 / N:10”. Az öt ívfüzet szerkezete a következő: IV (ff. 1–7) + IV (ff. 8–15) + VI (ff. 16–27) + IV (ff. 28–35) + VI (ff. 36–44 +3).

Maga a jegyzék az egyes tételekről, amennyiben könyvről volt szó, csupán néhány adatot közöl. Megadja a szerző nevét és a mű címét, olykor a mű nyelvét (valahányszor nem világos, hogy fordítás vagy eredeti nyelv, pl. latin vagy görög). Szintén feltünteti, hogy egy tétel kézirat, nem pedig nyomtatvány. Olykor a könyvek kötésére (kötött, nem kötött, aranyozott kötésben), illetve a méretére („4to”, „8to”, „in minimo”), és alkalomadtán az egyes kötetek lelőhelyére is utal (pl. „Regal”). A kéziratok esetében az íróanyag (papír vagy pergamen) is szerepel. Ezek az adatok, természetesen, sohasem fordulnak elő egyszerre mind. A legtöbb könyv esetében a jegyzék csak kevés támpontot ad az egyes tételek azonosításához. A vizsgálódásunk szempontjából lényegesnek tűnik, hogy Brassicanus javait abban a sorrendben írták össze, amelyben az elhunyt otthonában találták. A jegyzék néha megadja a lejegyzés napját és a könyvek helyét is.²² Így tehát láthatjuk azt a rendszert, ahogyan a bécsi bibliofil a saját könyveit csoportosította.

Mivel Brassicanus rövid idő alatt gyűjtötte össze könyveit (39 éves korában halt meg), bizonyára nehéz feladat lehetett több mint 1300 könyvet valamilyen áttekinthető rendben tartania. Több esetben megfigyelhető, hogy a könyvek különféle kisebb csoportokba rendezése nem követte a tematikus vagy alfabetikus elrendezést. Ez arra utalhat, hogy olykor a valamilyen szempontból közös eredetű, pl. az azonos helyről beszerzett könyveit nem bontotta meg. Mindenesetre Brassicanus a budai királyi könyvtárból szerzett latin nyelvű kézíratait egyben tartotta.

Latin korvinák a leltárban

Ez a megfigyelés egy 16 egymásután következő tételből álló egységen alapul (f. 24r–v: 720–735. tételek). Ezen a csoporton belül 12 címet biztosan a „Bibliotheca Corvina” kézírataival lehet azonosítani. Közülük hét tétel (728., 729., 730., 731., 732., 733., 735.) máig őrzi az aranyozott Corvina bőrkötését. E tételek leírásában megtalálhatjuk a „deauratus” jelzőt. A 720. tételt, amely mára elveszett, feltehetőleg szintén ilyen kötésbe kötötték. E tétel egy olyan kézirrattal azonosítható, mely Giannozzo Manetti (1396–1459) a *De dignitate et excellentia hominis* című művét tartalmazta, melyet elsőként ebből a kódexből maga Brassicanus adott ki 1532-ben (Bázel: Andreas Cratander, VD16 M 563).²³ E kézirat esetében a magyarországi

²² E. g., a leírás napjait is rögzítették: f. 22r: „Snntag” (640–871. tételek), f. 29r: „Montag” (872–1244. tételek), f. 39v: „Erictag” (= Kedd): az 1245. tételtől kezdve. A könyvek lelőhelyét is feltüntették: f. 1v: „In der Stuben eynpunden bucher” (ff. 1r–14v: 1–409. tételek), f. 15r: „Im Cammer” (410. tételtől kezdve), a 611–612. tételeknél: „Regal”, f. 33v: „In dem Almar” a 1035–1051. tételek csoportjánál (Görög művek); f. 34r: „In einem anderen Almar” (1052–1086. tételek), f. 35r: „In einem Pulptet” (a 1087. tételtől kezdve), f. 40r: „In ainem anderen Camer” (az 1254. tételtől kezdve).

²³ Martin, SCHMEISSER „Wie ein sterblicher Gott...” *Giannozzo Manettis Konzeption der Würde des Menschen und ihre Rezeption im Zeitalter der Renaissance*, München, Wilhelm Fink Verlag, 2006 (Humanistische Bibliothek Texte und Abhandlungen, Reihe I, Abhandlungen, 58), 162–162 (530. jegyzet az elveszett forráskézirat provenienciájáról).

provenienciát, amit a szöveg legutóbbi kiadója Elisabeth Leonhard is valószínűnek tartott,²⁴ a leltár többi kódexének eredete erősíti meg. Giannozzo Manetti művén kívül, a 722. tétel Salvianus *De gubernatione Dei* című művének editio princepséhez szolgált forrásul, amelyet szintén Brassicanus adott ki (Bázel 1530: VD16 S 1511). Az itt található előszó kulcsszerepet játszott a Corvina könyvtár rekonstruálásában. Ezt az előszót a híres könyvtárak leírásai között szokták idézni.²⁵

A leltár két tételét (725–726. tétel) nem sikerült azonosítanunk, de minden bizonnyal nem voltak a jellegzetes aranyozott Corvina bőrkötésbe kötve, mivel a leírásukban nem szerepel a „deauratus” jelző. A 721. tétel valószínűleg egy olyan kéziratra utal, melyet Brassicanus Johannes Gremper, bécsi humanista hagyatékából szerzett (Bécs, ÖNB, cod. 2464) hasonlóan a másik Leonardo Bruni (1369–1444) kódexhez (730. tétel: ÖNB cod. 2384, aranyozott Corvina bőrkötésbe kötve).²⁶ A Bécs, ÖNB cod. 2464 jelzetű kódexben nem maradt nyoma annak, hogy valaha a Corvina könyvtárhoz tartozott, csupán annyi tudható, hogy Grepertől Brassicanus tulajdonába került. Mindenesetre a többi tizenkét kézirattal való közös budai eredetet sem lehet kizárni.

Az a tény, hogy Gremper bejegyzéseivel ellátott kéziratokat is találunk ebben a tizenhatos csoportban, arra utal, hogy vagy Gremper még Budán írt a kódexbe és Brassicanus hozta el végül, vagy Brassicanus a budai eredetű csoportba később emelte be a Grepertől szerzett könyveit a közös eredet alapján. Az a körülmény azonban, hogy a leltárban másutt is találunk humanista kéziratokat, arra enged következtetni, hogy a rendezőelvet nem a humanista pergamenkódexek jelentették.²⁷ A könyvek tartalmát tekintve találhatunk itt műveket a költészet, teológia és filozófia tárgyköréből, az alfabetikus rendnek semmi nyomát sem leljük.

A leírás ellentmondásaira az egyetlen magyarázat az lehet, hogy a lajstrom hűen követi azt a rendet, ahogyan a könyveket Brassicanus otthonában a jegyzék készítői találták. A köteteket a kisebb méretűektől a nagyobb méretűek felé írták le (l. Melléklet II). Valószínűleg a kisebb könyveket a nagyobbakra tették, és a lejegyző személy felülről kezdte a lajstrom készítését. Egy dolog biztos: Brassicanus ezeket a kéziratokat önálló egységnek tekintette. Érdemes itt megemlíteni, hogy több olyan kötet szerepel egymás mellett, melyeket Brassicanus – saját kezű

²⁴ *Ianotii Manetti De dignitate et excellentia hominis*, ed. Elisabeth R. Leonard, Padova, Editrice Antenore, 1975 (Thesaurus Mundi: Bibliotheca Scriptorum Latinorum Mediae et Recentioris Aetatis, 12), XVIII.

²⁵ E.g. Joachim MADERUS, *De bibliothecis atque archivis virorum classimorum libelli et commentationes*, Helmestad, Georg Wolfgang Hamm, 1702, 145–153.

²⁶ ANKWICZ-KLEEHOVEN, Hans, *Magister Johannes Gremper aus Rheinfelden, ein Wiener Humanist und Bibliophile des XVI. Jahrhunderts = Zentralblatt für Bibliothekswesen*, 30(1913), 197–216, 214 (17–18. tétel).

²⁷ L. Brassicanus néhány pergamen kéziratát, pl. Bécs, ÖNB: cod. 1037, cod. 499, cod. 270 (talan azonos a lista 1096. tételével: f. 35v: „Terentius in pergameno scriptus 4”), cod. 229, cod. 191 (457. tétel, f. 16v: „Cicero de inventione et ad Herennium in pergameno in 4”).

bejegyzése szerint – ugyanazon a napon szerzett Budán (731., 733., 735. tételek: 1525. december 6.).²⁸

Görög korvinák a leltárban

A Salvianushoz írt előszóban Brassicanus említi, hogy a magyar királytól görög kéziratokat szerzett azzal a szándékkal, hogy majd kiadja azokat.²⁹ Két görög kézíraton, melyekbe Brassicanus lejegyezte a beszerzés idejét, korábbi időpont szerepel, mint a latin kéziratokban (826. tétel: november 28., és 830. vagy 832. tétel: 1525. december 4.). E két tétel egy 12 görög nyelvű kéziratot tartalmazó csoporthoz tartozik (821–832. tétel), melyet nyomtatott művek vesznek körül a leírásban. Az együttes – a díszített latin kéziratokhoz (720–735. tétel) hasonlóan – önálló egységnek tűnik, melyet közös eredetük – feltehetőleg a budai királyi könyvtár – köt össze. Ezt a feltevést támasztja alá, hogy az öt azonosítható kézirat (823., 825., 826., 827., 832. tétel) közül két kézirat (826., 830. vagy 832. tétel) Budáról származik és másik kettőnél (823. és 827. tétel) ez szintén valószínűsíthető. Ez utóbbi kettőt Brassicanus felsorolta ama görög kéziratok között, melyeket kiadásra szánt.³⁰

Ama tételeken kívül, melyekbe Brassicanus lejegyezte a beszerzés idejét (826. és 830. vagy 832. tétel), a 823. tétel szintén budai eredetűnek tűnik. Ez a feltevés azon a tényen alapul, hogy az itt jelölt kézirat a Par. suppl. gr. 607 központi részéről készült, annak csonkult részeinek kibővítésére szánt másolat. A másolat forrása a budai királyi könyvtár gyűjteményéhez tartozott.³¹ A Bessarión környezetében dolgozó Démétrios Tribólés másolta Rómában 1470-ben, aki egy a Corvina könyvtárhoz tartozó másik

²⁸ A 732. tétellel jelölt kódexben (Budapest, OSZK, Cod. Lat. 425) elveszett az kiragasztott első előzék, ahová Brassicanus a tulajdonosi bejegyzését szokta írni. A 734. tétellel jelölt kötetben (ÖNB cod. 438, f. IIr) megtalálhatjuk Brassicanus bejegyzését dátum nélkül. L. az idézeteket a mellékletben. Vö. Christian GASTGEBER, *Griechische Corvinen: Additamenta = Matthias Corvinus und seine Zeit: Europa am Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit zwischen Wien und Konstantinopel*, Hg. Christian Gastgeber et alii, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2011, 179–194, 181–185.

²⁹ Salvianus-előszó, VD16 S 1511, f. α3v: a II. Lajostól szerzett görög kötetekre utaló megjegyzés után (vö. fentebb a 2. jegyzetben szereplő idézet), Brassicanus a következőt írja: „Id quod ubi in lucem fuerint editi, quemadmodum diis bene volentibus edent brevi, res ipsa indicabit. [...] nos in utriusque literaturae disciplinis tam nostros quam externos scriptores tales invulgabimus, tales orbi dabimus, tales studiosorum gremiis imponemus...”

³⁰ Salvianus-előszó, VD16 S 1511, f. α5v: „ac Manuelis Moschopuli commentarios in Hesiodum” (827. tétel) és „Heronis Alexandrini librum περι βελοποιίας” (823. tétel).

³¹ NÉMETH András, *The Mynas codex and the Bibliotheca Corviniana = Matthias Corvinus und seine Zeit. Europa am Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit zwischen Wien und Konstantinopel*. Hg. Christian Gastgeber et alii, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2011, 155–178, 170–173; NÉMETH András, *A Mynas-kódex és a Corvina Könyvtár = Magyar Könyvszemle*, 126(2010), 158–192, 166–175; GAMILLSCHEG, Ernst, Nr. 365. *Wien, ÖNB cod. phil. gr. 140 = Byzanz, Pracht und Alltag*, Bonn, Hirmer Verlag, 2010, 294–295.

görög kódexnek (München, BSB cod. gr. 449) is a scriptora volt.³² Valószínűsíthető, hogy a két kódex együtt vándorolt.

A 827. tételről (Bécs, ÖNB suppl. gr. 18) elmondható, hogy egy finom pergamen luxuskézirat széles margókkal (I. Melléklet II). Egyik scriptora Athanasios volt.³³ Athanasios kijevi Izidór munkatársa volt. Együtt dolgoztak könyvmásolóként Konstantinápolyban 1439–40 és 1446 között. Izidór ekkor másolta a müncheni BSB cod. gr. 157 jelzetű kódexet, amely később Polybios első öt könyve (Hagenau 1530: VD16 P 4082) és Héliodóros „editio princeps”-ének (Basel 1534: VD16 H 1673) mintapéldánya lett. A kutatók többsége elfogadja azt a hagyományt, hogy a Polybios-Héliodóros kódex a Corvina könyvtárhoz tartozott.³⁴ Az ÖNB suppl. gr. 18 másik scriptora Johannés Eugenikos volt, szintén Izidór munkatársa és Bessarión ellenfele az egyházunió kérdésben; 1439-ben jó néhány kéziratot másolt Konstantinápolyban.³⁵ Maga Bessarión Magyarországon is aktív szerepet játszott az egyházunió támogatásában és itt a görög oldal érdekeit képviselte; Mátyás királytól is remélt segítséget ehhez.³⁶ Úgy tűnik, hogy a „Bibliotheca Corvina” számos kézirata Bessarión és kijevi Izidór környezetében készült.³⁷ A 831. tétel tartalma, Gemistos Pléthón (c. 1355–c.1452/4), a híres újplatonista filozófus, és anyaga, – ugyanis pergamenre

³² A München, BSB cod. gr. 449 Corvina Könyvtárhoz sorolása elleni érveket, I. HAJDÚ, Kerstin *Mit glücklicher Hand erretet? Zur Provenienzgeschichte der griechischen Corvinen in München = Die acht münchener Handschriften aus dem Besitz von König Matthias Corvinus*, Hg. Claudia Fabian, Edina Zsupán, Bp., OSZK, 2008 (Ex Bibliotheca Corviniana, Supplementum Corvinianum, I; Bavarica et Hungarica, I), 29–67, 32–33, 40–50.

³³ *Repertorium der griechischen Kopisten, 800–1600*, II. *Handschriften aus Bibliotheken Frankreichs*, Hg. Ernst Gamillscheg, Dieter Harlfinger, Herbert Hunger, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1989 (Veröffentlichungen der Kommission für Byzantinistik, 3,1), 29, nr. 11; *Prosopographisches Lexikon des Palaiologenzeit*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1976–1996, I, 376–377.

³⁴ HAJDÚ 2008, 32. jegyzetben i. m. 30–32, 34–40.

³⁵ *Repertorium der griechischen Kopisten* 1989, (33. jegyzet), II, nr. 217 and *Prosopographisches Lexikon* (33. jegyzet), III, nr. 6189.

³⁶ MUREȘAN, Dan Ioan, *Bessarion et l'Église de rite Byzantin du royaume de Hongrie (1463–1473) = Matthias Corvinus und seine Zeit: Europa am Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit zwischen Wien und Konstantinopel*, ed. Christian Gastgeber et alii, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2011, 77–92. — Egy vegyes tartalmú kézirat (London, BL, Arundel 527–528), amely az uniópárti halicsi püspök, Makarios tulajdonában volt, aki később Magyarországra költözött és Bessarión támogatását élvezte. E kézirat később Willibald Pirkheimer tulajdonába került Johannes Gremper közvetítésével, aki bizonyára Budán szerezhette. NÉMETH András, *Willibald Pirkheimer and His Greek Codices from Buda = Gutenberg Jahrbuch*, 86(2011), 175–198, 189.

³⁷ München, BSB, cod. gr. 157 (Kijevi Isidor) és cod. 449 (Démétrios Tribólés), Budapest, OSZK, Cod. Lat. 438 kéziratban Mátyás címerét Bessarión címerére festették. Az utóbbi kézirat másolója, Leonardus Job, Bessarión környezetéhez tartozott. Bessarión *Adversus calumniatorem Platonis* című művének nyomtatott példánya (Róma 1469, Hain 3004), amely gazdagon volt díszítve (Bécs, ÖNB Ink. 2.C.9, 982. tétel: „Bessarion in ar<cum>”) szintén Brassicanus könyvtárhoz tartozott. A bécsi humanista akár inkunábumumokat is vihett Budáról.

másolták, ami meglehetősen ritka a Pléthon-kéziratok esetében –, szintén a Bessariónnal való szoros kapcsolatra enged következtetni. Brassicanus látott egy zsinati határozatokat tartalmazó óriási méretű görög kéziratot Budán („Vidimus grandem librum apostolicorum canonum, opus incomparabile”), amelyet nyilvánvalóan a keleti egyházzal való unió iránti intenzív budai érdeklődés vonzott a királyi könyvtárba, hasonlóan a görög egyházatyák latin fordításaihoz (pl. 723. és 727. tétel).³⁸

Van még egy tétel Brassicanus hagyatéki leltárában, ami feltehetőleg a magyar királyi könyvtáron keresztül került Bécsbe. A 873. tétel (f. 28v) így szerepel: „liber legislatorum Licurgi Numę Pompilii Solonis et aliorum grece scriptus in pergameno arcus punden”. A rejtélyes utalás a 10. századi görög pergamen kéziraatra utalhat (Ausztria, Seitenstetten, Stiftsbibliothek, cod. 34), amely a Plutarchos életrajzok kétkötetes kiadásának legrégebbi fennmaradt példánya.³⁹ A kéziratban eleje csonka, nincs benn cím, ami Plutarchost mint szerzőt megnevezi. A lajstromot készítő jegyző – jogi ismeretei alapján – könnyen azonosíthatta törvényhozókról szóló könyvként. A görög kézirat ugyanis három törvényhozó (Lykurgos, Numa Pompilius, and Solón) életrajzával kezdődik. A Plutarchos kézirat Seitenstettenbe Bécsből érkezett még a 18. század közepén közvetlenül vagy közvetve a felbomlott Egyetemi Könyvtárból,⁴⁰ ahová Johannes Fabri könyveinek zöme, köztük Brassicanus könyvei is kerültek. Annak valószínűségét, hogy a kötet a Corvina könyvtáron keresztül érkezett Bécsbe, több tényező is alátámasztja. A csonka 10. századi kéziratot Firenzében a 15. század közepén Jóannés Thettalos Skutariótés kiegészítette, akinek a kezét Ernst Gamillscheg azonosította. Skutariótés több olyan kéziratnak is a scriptora volt, amelyet a Corvina könyvtárba soroltak.⁴¹ A leltárban a 872–873-as tételek a 821–832. tételekből álló szakaszt követik egy nyomtatványokból álló könyvcsoport közbeékelődésével (833–871. tétel). A lista ezután latin kéziratokkal folytatódik.⁴² Lehetséges, hogy a két szakasz egymást követte Brassicanus rendszerében. A sok itáliai eredetű görög pergamenkézirat, melyek többsége Bessarión és Kijevei Izidór környezetéhez, illetve Jóannés Skutariótéshez köthető, egy Brassicanus előtti közös provenienciát feltételez, amire a legegyszerűbb magyarázatnak a Corvina Könyvtár tűnik.

³⁸ TÓTH Péter, *Görög egyházatyák a Corvinában*, I–II. = *Magyar Könyvszemle*, 127(2011), 137–148, 289–312.

³⁹ L. a kézirat részletes leírását és tulajdonosváltásainak történetét, a Fabri-könyvtárhoz tartozás lehetőségével STEFEC, Rudolf, *Der Codex Seitenstettensis des Plutarch* = *Rheinisches Museum*, 156(2013) 172–193. Köszönöm Dr. Stefecnek, hogy a tanulmánya kéziratát rendelkezésemre bocsátotta.

⁴⁰ WAGENDORFER, Martin, *Die Handschriften aus der alten Wiener Universitätsbibliothek in der Stiftsbibliothek Seitenstetten*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2011, 12–14, 51.

⁴¹ STEFEC 2013, i. m. 39. jegyzetben és WAGENDORFER 2011, i. m. 40. jegyzetben 51. L. Brassicanus hiteles korvináit, melyeket Skutariótés másolt: ÖNB hist. gr. 1; suppl. gr. 30; és a valószínűleg Budai eredetű Skutariótés kézirateit: ÖNB suppl. gr. 20, 32 és London, British Library, Add. 21165.

⁴² 832. tétel: „homilię Basilii Magni grece scriptę in papyro”.

Brassicanus többi korvinája, amelyek hiányoznak a leltárból

Különféle forrásokból tudható, hogy a hagyatéki leltárból hiányoznak olyan Corvina könyvtárból származó kötetek, melyeket Brassicanus kiadott, jegyzetekkel vagy exlisbrisszel látott el. Brassicanus jegyzetekkel látta el a Zónaras kötetet és VII. Konstantin *De cerimoniis* című művét.⁴³ Bizonyára ezt akkor tette, amikor Fabri otthonában tartózkodott Bécsben, ugyanis a bécsi püspöknél volt mindkét kézirat az 1530-as évek végén.⁴⁴ Az is lehet, hogy a kötetek utána hozzá, vagy más tulajdonoshoz kerültek, ugyanis egyik se került a Fabri hagyatékát befogadó Nikolaus-kollégiumba; a kiadásra szánt könyvei között felsorolt tételek közül is hiányzik több a leltárból.⁴⁵ Azt, hogy milyen úton kerültek Fabri birtokába azok a korvinák, melyek nem kötődnek sem J. Cuspinianushoz, sem J. A. Brassicanushoz, nem sikerült egyelőre tisztázni.⁴⁶ 1527-ben, ezeken kívül, Brassicanus említ egy kéziratot, melyet – megítélése szerint – Janus Pannonius saját kezüleg másolt.⁴⁷ Ez a kézirat elveszett,⁴⁸ és a leltárban sem találjuk nyomát.⁴⁹ Janus Pannonius Evangeliumos-könyvét (Budapest, EK cod. gr. 1),

⁴³ Lipcse, Egyetemi Könyvtár, Rep. I. 17, f. Iv: „B Egnatius de Constantino, hic a literis, optimisque disciplinis non abhorrens, quas pene extinctas ab interitu vindicavit, librum Romano filio reliquit, in quo summam totius imperii, sociorum omnium foedera, hostium vires, rationes, consilia explicuit, quem nos in bibliotheca nostra tanquam thesaurum servamus.” Az idézet forrását I. J. B. Egnatius, *De Caesaribus libri III a dictatore Caesare ad Constantinum Palaeologum, hinc a Carolo Magno ad Maximilianum Caesarem* (Velence, 1516).

⁴⁴ Mindkét görög kézirat, amelyek Brassicanus jegyzeteit is tartalmazzák (Bécs, ÖNB hist. gr. 16, ff. 346v, 347r, 349v, 350r és Lipcse, Egyetemi Könyvtár, Rep. I. 17, f. Iv), Fabrinál volt 1538-ban, l. Vat. Lat. 3927, p. 422. Wilhelm WEINBERGER, *Beiträge zur Handschriftenkunde. I. Die Bibliotheca Corvina*, Wien, A. Hölder, 1908 (Sitzungsberichte der Kaiserliche Akademie der Wissenschaften in Wien Philosophisch-Historische Klasse, 159,6), 32–33.

⁴⁵ Az itt felsorolt szerzők és művek hiányoznak a hagyatéki leltárból, noha Brassicanus mint saját könyveire hivatkozik rájuk. Severianus Gabala, *In Genesim contiones XIV*; Origenes, *Philocalia* (CPG 1502); Gregorius Nyssenus, *In Genesim enarrationes*; Proclus; Johannes Philoponus; Basilius Magnus, *Hexaëmeron integrum*; Nicomachus, *Arithmetica et Geometrica*.

⁴⁶ Ezek a kéziratok Brassicanus látogatásakor vagy korábban juthattak Budáról Bécsbe. CSAPODI, 5. jegyzetben i. m. 83.

⁴⁷ *Luciani Samosatensis aliquot exquisitae lucubrationes* (Wien, 1527) VD16 L 2941, f. D4v: „Janus Pannonius, idem & summus poeta, & episcopatu postea in Vngaria quinqueecclesiensi honoratus [...] Nam id inter alia eius plusquam trecenta epigrammata manu sua descripta, et a Turcorum immanitate aegre redempta, imo nec vulgata, nec aliis visa beneficio Gabrielis nostri Pannonii adulescentis [=Pesti Gábor], & morum & literarum ornamentis. Iuxta praestabili consecuti sumus, Ac in bibliothecam nostram, tanquam preciosum quandam unionem reposuimus.”

⁴⁸ Az elveszett kézirat redakciójáról l. *Iani Pannonii opera quae manserunt omnia*, 1. *Epigrammata*, fasc. 1, ed. Mayer Gyula, Bp., Balassi Kiadó, 2006, 24, 36; MAYER Gyula, *Preparando l'edizione critica delle opere di Janus Pannonius = Rivista di Studi Ungeresi*, 4(1989), 91–99, 95–96 (31. jegyzet).

⁴⁹ Egyetlen Janus Pannonius tételnél nincs feltüntetve, hogy kéziratról lenne szó (958. tétel: „Janus Pannonius cum aliis”), ezért a leírás inkább nyomtatványt jelölhet.

amelyet Brassicanus köttetett be Bécsben,⁵⁰ bizonyára a többi Biblia és Evangéliumos-kötet között helyezte el. Úgy tűnik, Diodóros Sikeliótés görög kódexe (Bécs, ÖNB suppl. gr. 30) sem érkezett vissza Brassicanushoz haláláig, mivel Vincentius Opsopoeus adta ki szövegét ugyanebben az évben (1539) Bázelen (VD16 D 1826).⁵¹ Figyelemre méltó, hogy maga Opsopoeus is ugyanebben az évben halt meg és maga a kötet Fabrihoz került. Azt gyanítjuk, hogy egy ládányi könyv kimaradt a leltárból, és a Diodóros kézirat is köztük lehetett.

Ugyanakkor olyan latin korvinák is vannak, melyekről tévesen gondolták azt, hogy Brassicanus tulajdonába kerültek. Ezek közé tartozik az ÖNB cod. 977 (Chyrostomus, Dialogus cum S. Basilio de dignitate sacerdotali), cod. 1037 (Cyril, Apologeticus), Budapest, OSZK, Cod. Lat. 422 (Xenophon, De republica Lacedaemoniorum; Agesilaus; Praefectus equitum) és Cod. Lat. 415 (Basilius Magnus). Ezek mind hiteles korvinák, melyeket Julius Hermann Brassicanus szerzeményei közé sorolt.⁵² Ezek a művek nem szerepelnek a hagyatéki leltárban és arra vonatkozólag sem őriznek bizonyítékot, hogy valaha megfordultak volna Brassicanus kezében.

A könyvek, melyeket Brassicanus a királyi könyvtárban látott és hagyott

Brassicanus említ olyan görög kéziratokat, melyeket 1525-ben Budán a királyi könyvtárban látott, és amelyek nem szerepelnek a leltárban. A zsinati aktákat tartalmazó nagyméretű kódexet fentebb már említettük.⁵³ A leginkább vitatott tétel az állítólag Hypereidés összes művét tartalmazó scholionokkal ellátott kézirat. Brassicanus alig hitt a szemének, amikor Hypereidésszel azonosította a szerzőt. Kétségeit a jegyzéke

⁵⁰ A mai kötést (255 × 190 × 85 mm) először Rozsondai Marianne tulajdonította Brassicanus könyvkötő mesterének azon az alapon, hogy több bélyegző azonos azokkal, melyeket Holter említ. HOLTER 1977, i. m. (12. jegyzet) 31. oldal és 29. tábla. Az itt használt bélyegzők mindegyike előfordul más, Brassicanus-kötésen. A legközelebb egyezést az ÖNB *38.R.5 (Aristophanés, VD16 A 3266) kötése mutatja. A jelenlegi kötés előzékeként használt papír vízjele megegyezik egy másik Brassicanus-kötés (Bécs, ÖNB, 73.P.3) előzékének vízjelével (*Favorino Varino graece: Magnum ac perutile dictionarium ex multis variisque auctoribus... collectum.* Roma 1523)

⁵¹ Bécs, ÖNB suppl. gr. 30, Brassicanus kötés: 305 × 210 × 60 mm. Cf. H8, nr. 9, 18, 1–2. bélyegzők in HOLTER 1977, i. m. (12. jegyzet) 29. tábla. A kézirat korábban lanus Pannoniusé volt. L SIMONSFELD, Henry, *Einige kunst- und literaturgeschichtliche Funde*, Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen und der historischen Classe der k. b. Akademie der Wissenschaften zu München, 1902, 521–570, 566–568.

⁵² HERMANN, Julius, *Die Handschriften und Inkunabeln der italienischen Renaissance*. 1. Oberitalien: *Genua, Lombardei, Emilia, Romagna*, Leipzig, Karl W. Hiersemann, 1930 (Beschreibendes Verzeichnis der illuminierten Handschriften in Österreich. VI. Die Handschriften und Inkunabeln der italienischen Renaissance.), nr. 12; *Ibid.* 3: *Mittelitalien: Toskana, Umbrien, Rom*, Leipzig, Karl W. Hiersemann, 1932. nr. 19, 30, 31, 50. Valószínűleg Budapest, OSZK, Cod. Lat. 430 sem került Brassicanus tulajdonába.

⁵³ Salvianus-előszó, VD16 S 1511, f. α3r: „Vidimus grandem librum apostolicorum canonum, opus incomparabile.”

alapján oszlatta el, írja a látogatás után négy évvel.⁵⁴ Ezzel kapcsolatban két eltérő vélemény született. Egyfelől, Nigel G. Wilson kétségbe vonta, hogy az a kézirat, melyet Brassicanus látott, Hypereidés beszédeit tartalmazta volna.⁵⁵ Hose úgy próbálta áthidalni az ellentmondást, hogy egy Himerios kéziratot feltételezett a Brassicanus által leírt kódex mögött.⁵⁶ Másfelől, Horváth László teljes hitelt ad Brassicanus beszámolójának, hangsúlyozva a helyszíni élmény hitelesítő erejét.⁵⁷ Ma már nehéz eldönteni, pontosan mit is látott Brassicanus. Az állásfoglalás helyett egy olyan érvt említenek, amely elkerülte a kérdést tanulmányozó kutatók figyelmét és árnyalhatja a kérdés megítélését. Számomra úgy tűnik, hogy Brassicanus Hypereidést nem Budán fedezte fel, hanem évekkel később a jegyzeteiben, amikor a Salvianus előszót írta. 1527-ben, egy évvel a Budai látogatása után ugyanis abban a széljegyzetben, melyet a kézirati hagyományban akkor még ismeretlen Hypereidés nevéhez a Lukianos-kommentárjában fűzött, nem említi a budai élményét.⁵⁸ Ekkor tehát Hypereidést még nem kapcsolta össze budai látogatásával, tehát nem hagyott mély nyomot benne. Ugyanabban a kommentárban Brassicanus két Budán látott kéziratot is említ (Remete Szt. Márkot és Janus Pannoniust); ez is mutatja, hogy ezt a kommentárt budai látogatását követően állította össze. Valószínű, hogy három évvel később (Bécs, 1530. március 1) a jegyzetei alapján vetítette vissza helyszíni élménnyé Hypereidés és a görög egyházatyák kézíratainak felfedezését. A 16. század eleji beszámolók alapján elhanyagolt budai könyvtárban a görög kötetek áttekintése nem lehetett egyszerű feladat. Ennek áthidalására Brassicanus a könyvtárban jegyzetet készített, amely bizonyára nem tartalmazott elegendő adatot a kérdéses kódex tartalmának biztonságos azonosítására, talán ez magyarázza a bizonytalankodását. Ebben a jegyzékben feltehetőleg szisztematikusan lejegyezte a budai könyvtárban látott kéziratok címét, „incipit”-jét, „explicit”-jét, kolofónját, amelyek bizonyos szinten hitelesítik beszámolóját.

⁵⁴ Salvianus-előszó, VD16 S 1511, f. α3r: „Vidimus isthic (id quod ex syllabo nostro recensere possumus) & oculata fide vidimus integrum Hyperidem cum locupletiss<imis> scholiis, librum multis etiam censibus redimendum.”

⁵⁵ WILSON, Nigel G., *Some Lost Greek Authors II = Greek, Roman and Byzantine Studies*, 16(1975), 98–101, 100. Hyperidés beszédei megvoltak Bizáncban, ahogyan ez az Archimédész-palimpszeszt több levele alapján bizonyítást nyert. TCHERNETSKA, Natalie, *New Fragments of Hyperides from the Archimedes Palimpsest = Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 154(2005), 1–6.

⁵⁶ HOSE, Martin, *Brassicanus und der Hyperides-Codex der Bibliothek des Matthias Corvinus*, Prometheus, 16(1990), 186–188. Az érv nem meggyőző, mivel Hypereidést a címében említő beszéd csak Phótiósnál (*Bibliotheca*, cod., 165) hagyományozódott, Himerios kézirati hagyományából hiányzik.

⁵⁷ HORVÁTH László, *The lost medieval manuscript of Hyperides = Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungariae*, 1998(38), 165–173.

⁵⁸ L. Lukianos *Demonax*-hoz írt kommentárt, (48. fejezet) („σὺ γὰρ Ὑπερίδου μαθητὴς ὢν τυγχάνεις”). *Luciani Samosatensis aliquot exquisitae lucubrationes* (Bécs 1527) VD16 L 2941, f. H3v: „Hyperidis esse discipulum: Is Hyperidis unus fuit ex decem Rhetorum numero, in orationibus impendio clamosior. Nam et Demosthenem super accepit ab Harpalo pecuniis altissima voce accusavit, unde cynicus vociferator Hyperidae discipulus dicitur, quod altiores in dicendo clamores ab hoc magistro, non a cynice sectae praeceptionibus accepisset.”

Vizsgálatunk szempontjából fontosnak tűnik Brassicanus ez a jegyzéke, melyet budai könyvtárlátogatása során készített. A híres bevezető egyik mondatán („id quod ex syllabo nostro recensere possumus”)⁵⁹ és a könyvtárban látott könyvek részletes felsorolásán kívül a Iamblichos kódexébe írt bejegyzés is a jegyzék elkészítésére és a későbbi felhasználására utal.⁶⁰ Ebben a mondatban Brassicanus bizonyára a saját jegyzékéből idézett, amikor egy Budán látott Simplicios-kéziratra hivatkozott. Ez a hivatkozás olyan bejegyzések közé tartozik, melyek többnyire más nyomtatott művekből származó és Iamblichosra vonatkozó utalásokat tartalmaznak. Ezeket Brassicanus – a tinta eltérése szerint – különböző időpontokban másolhatta egymás alá az előzőklapon. Brassicanusnak egyébként kedvelt szokása volt, hogy kézírataiba és nyomtatványainak margójára a kötetben belül, illetve főként a kötetek első és hátsó előzőkére sok keresztutalást másolt, valahányszor újraolvasta gazdag könyvtárának számos darabját. Ez az olvasói és jegyzetelő hajlam is mutatja, hogy Brassicanus elsősorban a görög költészet, retorika, történetírás, és a jogtudomány területén, melyeket a haláláig tanított az egyetemen, naprakész ismeretekkel rendelkezett.

Amikor a kiadatlan szövegek nagy számát hangsúlyozta, Brassicanus a görög egyházatyákat és a patrisztikus szerzőket válogatta ki a jegyzékéből, amelyet a Budán látott könyvekről készíthetett.⁶¹ Ezek közé tartozik Kyrosi Theodorétos (c.393–c.457) zsoldár-kommentárjának hosszabbik redakciója (CPG 6202) és Aranyszájú Szent János, Alexandriai Szent Athanáz, Alexandriai Ciril, Nazianzi Szent Gergely, Nagy Szent Vazul, Nyssai Gergely, Theophanés és Dorotheus pontosan meg nem határozott művei. A lista végén találjuk Remete Szent Márk (5. sz.) munkáját, melyről Brassicanus Lukianos *Démonax*-ához írott kommentárjában részletesebben beszámolt.⁶²

⁵⁹ Salvianus (Bázel 1530: VD16 S 1511), f. α3r.

⁶⁰ London, British Library, Add. 21165, f. 1r: „Simplicius illos quatuor Iamblichi libros commentariis illustravit. Nam in bibliotheca Vaticana rhome collocata fuerunt, ut ex multis viris iuxta doctis ac integris accepimus, nos Bude vidimus cum hac suscriptione: Συμπλίκιου πόνοϋ ούτοϋ, Ιάμβλιχε δώτορ έαων Ιλαθι νικήθειϋ αλλ’ ύπό σών έπέων.” Erről a kéziratról l. GULYÁS Pál, *Egy elveszettnek hitt valószínű Korvin-kódexről* = *Magyar Könyvszemle*, 30(1923), 245–247; ID., *Über einen bisher als verschollenen gegoltenen vermutlichen Corvinianus* = *Zentralblatt für Bibliothekswesens*, 43(1926), 581–583. A hagyatéki listán e kötetet talán a 73. tétellel lehet azonosítani (f. 4r: „Iamblici ph<ilosophi> Platonici grece punden arcus”).

⁶¹ Salvianus-előszó (Bázel, 1530: VD16 S 1511), f. α3r-v: „Vidimus Theodoretum Cyrensem in Psalterium integrum. Vidimus Chrysostomi, Athanasii, Cyrilli, Nazianzeni, Basilii Magni, Gregorii Nysseni, Theophanis, Dorothei infinita opera. Vidimus Marcum monachum, cognomento Anachoritam. Obmitto Poetas, Oratores, Philosophos, atque Historicos, quorum hic immensam vim inspicere licuisset. Vidimus autores Graecos innumerabiles, infinitaque in Poetas fere omnes commentaria nemini doctorum, aut paucis omnino visa.”

⁶² VD16 L 2941, ff. B₁r–v: „Allegerem etiam in hanc classem Marcum monachum cognomento ANACHORITAM, qui Graeca et ea quidem luculentissima oratione digesserat, quicquid tandem principum hominum, recte factorum, ac egregie dictorum erat, ita quod rectissime dixisses esse Graecum Valerium Maximum, nisi superiori anno (id quod vix sine lachrymis commeminisse possum) in regia Budae Pannoniae Bibliotheca.”

Lehetséges, hogy ez az utalás egy ma három kötetből álló kézíratra vonatkozik (London, British Library, Burney 112–114), amelyből Vincent Opsopoeus három részletet közölt 1531-ben.⁶³

Az előszó végén, Brassicanus egy hosszú listát közöl könyvtárának ama görög kézíratairól, melyeket kiadni tervezett. A patrisztikus és világi szerzőket egyaránt tartalmazó lista több darabja biztonsággal azonosítható: Alexandriai Philón 11. századi kódexe (203. tétel),⁶⁴ Oppianos *Halieutica* (halászat) című műve (69. tétel),⁶⁵ Iamblichos humanista díszkódexe,⁶⁶ és a *Geoponica* (földművelés),⁶⁷ amelyet e munka első kiadásához használt Brassicanus (VD16 C 1413: Bázél, 1539). Ezek a hagyatéki leltár egyéb helyén fordulnak elő. Ugyanakkor kiadásra szánt görög művek közül több tétel a hagyatéki leltárnak abban a részében szerepel, ahol a Budáról származó görög kódexek sorakoznak. Ezek közé tartozik Moschopulos Hésiodos kommentárja (827. tétel, l. fentebb), Alexandriai Hérón (823. tétel, l. fentebb), és Diodóros Sikeliótés, az „editio princeps” forráskódexe (VD16 D 1826, Bázél 1539, l. fentebb).⁶⁸ Az azonosított tételek alapján elmondhatjuk, hogy nem az azonos

⁶³ Tóth Péter szerint a hivatkozás Opsopoeus három kiadásának forráskódexére utal (Setzer, Hagenau 1531). SIMONSFELD 1902, [i. m. (46. jegyzet) 551–552, 1–2. jegyzet] ezt a kéziratot egy londoni kódexszel azonosította [British Library, Burney 112–114 (Burney 112, ff. 1–13 = CPG 6090, VD16 M 950; Burney 113, ff. 108r–161v = VD16 M 1659; Burney 114, ff. 132r–145v = VD16 G 3003]. E kódexek leírását l. Thomas Smith PATTIE, Scot MCKENDRICK, *Summary Catalogue of Greek manuscripts in the British Library*, London, British Library, 1999 (The British Library Studies in the History of the Book Series, 1), 68–70.

⁶⁴ Salvianus-előszó, VD16 S 1511, f. α5r: „Philonis libri tres περι τοῦ βίου μωσέως, & eiusdem alter, qui inscribitur, βίος πολιτηκοῦ ὅπερ ἐστὶ περι Ἰωσήφ: ad haec liber eiusdem, cui titulus est, περι ἀρετῶν ἦτοι ἀνδρείας καὶ εὐσεβείας, καὶ φιλανθρωπίας καὶ μετανοίας &c”. A szöveg az ÖNB, suppl. gr. 50 kézíratra utal (a hagyatéki leltárban, f. 8r, 203. tétel: „Philonius de vita Mosi in pergameno manuscriptus halb median punden”).

⁶⁵ Salvianus-előszó, VD16 S 1511, f. α5v: „ad haec in Opiani halieutica commentarios utiliss<imos>”. A szöveg az ÖNB phil. gr. 135 jelzetű kódexre utal (a hagyatéki leltárban f. 4r, 69. tétel: „Oppianus de piscibus grece manuscriptus in 4 punden”).

⁶⁶ Salvianus-előszó, VD16 S 1511, f. α5v: „Iamblichum Chalcidensem philosophum in rebus Pythagoricis.” A szöveg a londoni BL, Addit. MS 21 165 jelzetű kódexre utalhat (a hagyatéki leltárban f. 4r, 73. tétel: „Iamblici ph<ilosophi> Platonici grece punden arcus”).

⁶⁷ Salvianus-előszó, VD16 S 1511, f. α5v: „& Graeci autoris innominati libros vere aureos XX. de re rustica”. Cassianus Bassus, ÖNB med. gr. 46. A hagyatéki leltár mindkét tételénél hiányzik a kéziratokra szokásos utalás, így lehet, hogy nyomtatványokról van szó. Vö. f. 6v, 146. tétel: „Constantini Cesaris de agricultura libri 20, In 8 punden” és f. 39v, 1246. tétel: „Constantini Cesaris libri 20 de agricultura In 8 unp<unden>”).

⁶⁸ Salvianus-előszó, VD16 S 1511, f. α5v: „Diodorum Siculum in historiis, non illis quidem, quas Poggius latinas fecit” (Bologna, 1472). A szöveg az ÖNB suppl. gr. 30 kézíratra utal (a hagyatéki leltárban f. 4r, 75. tétel: „Diodorus Siculus grece arcus punden”). Ez utóbbi nyomtatott kiadásra is utalhat.

eredetük kapcsolja össze őket, hanem két másik szempont, nevezetesen, hogy görögül vannak és kiadatlanok.⁶⁹

Brassicanus egy Christoph von Stadionnak (1478–1543), Augsburg püspökének írt levelet használt fel 1530-as Salvianus kiadásának előszavaként, amelyből az idézeteink többsége származik. A címzett püspöki méltósága és reformáció-ellenes tevékenysége magyarázhatják a patrisztikus és más egyházi szerzőktől származó hivatkozások nagy számát. Salvianuson kívül, Brassicanus több olyan művet is közölt 1530–32-ben, melyek katolikus olvasóközönséget céloztak meg,⁷⁰ közülük az egyiket talán Béssarión Corvinába került kéziratából.⁷¹

A budai könyvtárban látott kiadatlan szövegek nagy számán kívül Brassicanust talán más is vezérelte abban, hogy budai könyvtárlátogatásáról ilyen részletességgel beszámoljon. Brassicanus jól emlékezhetett a török ostromra, és a gazdag budai királyi könyvtár pusztulására. Ezt támogatja az Eucherus Lugdunensis *Királyok Könyvéhez* írott kommentárjának kiadása elé illesztett előszó,⁷² amely meglepően közeli párhuzama annak a leírásnak, melyet Brassicanus a budai könyvbeszerzéséről írt. A bécsi humanista mindkét levelet ugyanabban az évben, 1530-ban írta. Egy

⁶⁹ Salvianus-előszó (Bázel, 1530: VD16 S 1511), f. α5r–v: „Nunc Salvianum tuum accipe, [...] ut & alia quae adhuc in Bibliotheca nostra sunt innumera, & et praecipue Graeca.” [itt következik a patrisztikus szerzők listája] „Felicem te profecto, tua si bona noris: hoc est, si videas tuo favore ac beneficio tantum commodorum ad studiosos atque doctos omnes promanasse: feliciorum autem multo, si & alia graeca, quae ad meliorum artium cognitionem attinent, tibi nominatim inscripta, nuncupataque invulgavero” [itt következik a világi szerzők listája] „ac alia praeterea multa quae nunc commemorare nolo. Ne videar librariae meae suppellectilis, forte non ita condemnandae, catalogum contexere: nam & de latinis plane nihil hic dicimus, quorum adhuc apud nos est.”

⁷⁰ Eucherus Lugdunensis (Bázel, Froben, 1531, VD16 E 4130, más számok: VD16 E 4127, VD16 E 4129); *De via salutis humanae* Gennadius Scholarius (c.1400–1473), konstantinápolyi patriarchától (Bázel: A. Cratander, 1530: VD16 G 1242); *Enchiridion de Christianarum rerum Memoria Libri decem* Haimo de Halberstadtól (Hagenau, Setzer, 1531, VD16 H 223) and (Köln: Johannes Prael, 1531: DV 16 H 225).

⁷¹ Budapest, OSZK, Cod. Lat. 438 (l. fentebb): Salonius és Béssarión *De ea parte evangelii* (Hagenau, Setzer, 1532, VD16 S 1496).

⁷² Eucherus Lugdunensis *In libros Regum commentariorum libri IIII* (VD16 E 4131), f. aa2r–v (levél D. Ianus à Svollának, December 1530): „Nam anno superiore quum immanissimi Turcae Viennam inaudita obsidione premerent, & omnia circumiecta, nimirum urbes, arces, coenobia, villas, pagos, agros, vineas, ferro ac igne vastarent, exusserunt etiam regium hoc, instituti Divi Bernardi Coenobium, quod ad S. Crucem Divo Leopoldo Archiduci Austriae, appellare placuit: & quum hoc ita miseris modis acceperent, ut iam Coenobium quereretur in coenobio, libros tamen omnes & veteres, & adhuc minime vulgatos, incorruptos, & ex nulla parte deminutos relinquerunt. Ita [f.2aav] ut ignis iis non aliter pepercisset videatur, quam Aeneae Anchisem patrem humeris efferenti, nec flammarum vis, nec hostium infelix occurus obesse potuit, aut Aethnae incendium, pios illos adulescentes, parentum suorum latera claudentes, salvos ac incolumes abire permisit. Perpercit igitur incendium hoc atrocissimum Eucherio, & ab eo libris isthic omnibus omne ius belli Turcae abstinerunt. Cum interea nostri milites, intra moenia, libros omnes discerperent, omnia volumina corrumpere, Ita ut vix a publicis etiam bibliothecis diripiendis aut vi prohibiti, aut autoritate submoti fuerint.”

régi latin kézirat kapcsán⁷³ Brassicanus mély átéléssel meséli el, hogyan menekített régi kéziratokat a heiligenkreuzi bencés kolostorból, amikor a törökök ostromolták 1529-ben: úgy, ahogyan Aeneas mentette ki apját Trójából. Ebben a leírásban szintén hangsúlyozta, hogy a veszélyeztetett kéziratokat még nem tették közzé nyomtatásban („libros tamen omnes & veteres, & adhuc minime vulgatos...”).

Összegzés

Úgy tűnik, Brassicanus tudatosan válogatta ki azokat a könyveket, melyeket elvitt Budáról. Szempontjait a latin és görög költészet, az egyházatyák iránti érdeklődés magyarázzák. A görög nyelv iránti rokonszerv diákéveiből származik, amit főként tanárának, a híres filológusnak, Johannes Reuchlinnak (1455–1522) köszönhet, akit Tübingenben követett a katedrán. A Salvianus-előszóban Brassicanus a kiadatlan szövegekre koncentrált. Ahogyan a korvinákról szóló esettanulmány mutatja, Brassicanus könyvtárának rekonstrukciója azoktól a forrásoktól függ, melyeket ehhez felhasználunk. Ugyanis nem minden olyan könyv volt Brassicanusé halálakor, melyekbe jegyzeteket írt; ugyanakkor nem is minden könyve került be a hagyatéki leltárba, mivel úton voltak humanista tudósok és szövegkiadók között, vagy egyszerűen kimaradtak a leltárból. Mivel Brassicanus nem csak könyvgyűjtő volt, hanem könyveinek aktív és lelkes olvasója, kölcsönadta kódexeit más tudósoknak, talán mások könyvei is nála voltak halálakor, így ezek hagyatéki leltárába is bekerülhettek. Talán ezek a korrekciós szempontok, és az általa olvasott könyvekben található sok saját kezű bejegyzése elősegíti Brassicanus gazdag és szétszóródott könyvtára sok új darabjának azonosítását.

Appendix

Archiv der Universität Wien, Fasc. 49 Nr. 100, f.1r

„Vermerkt des hochgelertten herrn / Johann Alexander Brassican der / Rechten doctor verlassen hab und / Gueter Inventory durch Maister / Leonharten Wirttinger der Vinner / Stet zu Wienn geschwornen Notary / In beisein der Ersamen wolgeler- ten / Maister Georgen Rithamer Maister / Leonharten Villiny und Maister Abiben / Gebfrid als Zeugen darzue sonnderlich / verordnet beschriben. Act<um> Wienn / Pfintztag den andlisstentag decembris / Anno domini in neununddreissigsten.”

⁷³ Michael GORMAN, *The Commentary on Genesis of Claudius of Turin and Biblical Studies under Louis the Pious = Speculum*, 72(1997), 279–329, 304–305.

f. 24r

- (720) „Iannotii Manetti ad Alphonsum Arragonum regem liber in pergamento scriptus deauratus”
 (721) „Leonardi Aretini Isagoge de moribus conscripta in pergamento”
 (722) „Salviani Massiliensis ep<iscop>i scriptus in pergamento”
 (723) „Aegyptus Alexandrinus latine conversus ab Ambrosio scriptus in pergamento”
 (724) „Cipriani Epistolę in pergamento scriptus 4to”
 (725) „Francisci Philelphi aliquot epistolę scripte in pergamento in 4”
 (726) „Liber Horatii scriptus in pergamento”
 (727) „Athanasius contra Apollinarem de Epiphania Christi in pergamento scriptus 4”

f. 24v

- (728) „Bernhardus de consideratione ad Eugenium inauratus scriptus in pergamento in 4”
 (729) „Lucretius scriptus in pergamento deauratus”
 (730) „Leonardi Aretini In Phedonem Platonis in perg<ameno> scriptus deauratus 4”
 (731) „Stadius in pergamento scriptus deauratus”
 (732) „Bocatus de viris illustribus in perga<meno> scriptus deauratus”
 (733) „Virgilius in perga<meno> scriptus deauratus”
 (734) „Poggius in libros Xenophontis scriptus in perga<meno> halb Median”
 (735) „Quintilianus in pergamento scriptus deauratus halb Median”

f. 27v

- (821) „Libanius Sophista in perg<amen>a scriptus in 4 grece”
 (822) „Varia opuscula greca et Selecta scripta in perga<meno> 4”
 (823) „Heron Alexandrinus grece scriptus liber”
 (824) „Homeri Odyssea grece in pergamento scripta in arcum”
 (825) „Lexicon grecum manuscriptum in arcum”
 (826) „Xenophontis Ciri pedia grece scripta in perg<amen>o arcus”
 (827) „Theocritus et Hesiodus grece ar<cus>”
 (828) „Aeschili tragodie cum scholiis grecis manuscriptę 4to”
 (829) „Sophoclis tragodie tres cum scholiis grecis scriptę 4”
 (830) „Grammatica greca Moschopuli scripa 4to”
 (831) „Georgii Gemisti Pletonis quedam scripta in perg<amen>o”
 (832) „Grammatica greca Emanuelis Moschopuli manuscripta”

II. Brassicanus által elvitt latin korvinák (az egyes tételek azonosításának indokaival)

- (720) Brassicanus kiadásának (VD16 M 563) mára elveszett forráspéldánya⁷⁴: CLARISSIMI VI||RI IANOCII DE MANE-||ctis, Equitis ac Iureconsulti Floren||tini, ad inclytum Arragonum || Regem ALFONSVM,|| de dignitate & excel=||lencia hominis Li||ri IIII.|| Ex Bibliotheca IO.ALEXANDRI || BRASSI-CANI Iureconsulti,|| recens in lucem aediti.|| (Bázel: Andreas Cratander, 1532). A leltárban szereplő „deauratus” szó aranyozott Corvina bőrkötésre utalhat, mivel az aranyozott metszést a leltár nem jelölte (vö. 724. tétel). A Corvina könyvtárban megvolt egy Giannozzo Manetti gyűjteményéhez tartozó kódex is: Budapest, OSZK, Cod. Lat. 241 (Plautus).⁷⁵
- (721) Feltehetőleg azonos a Johannes Gremper gyűjteményéből származó (vö. 730. tétel) Bécs, ÖNB, cod. 2464 (I+96 ff.) jelzetű kézirattal.⁷⁶ Mai őrzőhelyére a bécsi Egyetemi Könyvtáron (univ. 405) és Johannes Fabri gyűjteményén (l. az előtábla belső oldalára ragasztott exlibrisét) keresztül került. 15. századi itáliai reneszánsz vaknyomásos bőrkötése van (228 × 155 × 30 mm); a pergamen levelek mérete: 220 × 150–155 mm. A kézirat négy részből áll, a hagyatéki leltár leírása a második műre utal: ff. 17r–38r: „Leonardi Aretini Isagogicum de moribus hic incipit”. A f. 17r-en Gremper kezétől találunk egy bejegyzést: „Liber iste Ar<istotel>lis est ad eundem Eudemium per eundem Aretinum traductus”. A kézirat Brassicanushoz tartozását az első repülő előzéken található bejegyzése mutatja: „Io<annes> alexandri Brassicani philosophi ac Iureconsulti”. A Corvina könyvtárból való eredetet a kéziratban semmi sem igazolja vagy cáfolja.
- (722) Brassicanus kiadásának (Bázel 1530: VD16 S 1511) forráspéldánya. Bécs, ÖNB, cod. 826, korábban cod. univ. 102; Johannes Fabri gyűjteményéhez is tartozott.⁷⁷ 18. századi fehér bőrkötése van (225 × 145 × 30 mm). Tele van Brassicanus saját kezű jegyzeteivel. A Corvina Könyvtárból való eredetet a belőle készült kiadás híres előszava (VD16 S 1511, ff. α2r–α5v) bizonyítja.
- (723) Bécs, ÖNB cod. 259 (I+43 ff.), korábban cod. univ. 246; Johannes Fabris

⁷⁴ Ezt a művet nem tartja számon a szakirodalom az elveszett korvinák között, l. CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m.

⁷⁵ CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 510. BARTONIEK Emma, *Codices manu scripti Latini*. I. *Codices Latini medii aevi*, Bp., Sumptibus Musei Nationalis Hungarici, 1940, 213.

⁷⁶ ANKWITZ-KLEEHOVEN 1913, 26. jegyzetben i. m. 214, nr. 18; *Tabulae codicum manu scriptorum praeter graecos et orientales in bibliotheca palatina vindobonensi asservatorum*, Vindobonae, 1864–1899, II, 78.

⁷⁷ *Tabulae codicum* 1864–1899, 76. jegyzetben i. m. I, 140; CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 583; MADAS Edit, *La Bibliotheca Corviniana et les Corvina «Authentiques» = Mathias Corvin, les bibliothèques princières et la genèse de l'État moderne*, ed. Jean-François Maillard, Monok István, Donatella Nebbiai, Bp., 2009 (Supplementum Corvinianum, II), 48–78: nr. 113 (<http://mek.oszk.hu/07400/07400/index.phtml>).

- gyűjteményén keresztül.⁷⁸ 18. századi fehér bőrkötés (227 × 160 × 15 mm). A címlapon a levakart címer helyén az „IAB” („Ioannes Alexander Brassicanus”) monogramot láthatjuk. A kézirat első műve így kezdődik: f. 1r: „Aegyptus Alexandrinus Latine Conversus a Sancto Viro Ambrosio Monacho Florentino”. A Corvina Könyvtárból való eredet azon a feltevésen alapul, hogy egy másik kéziratot (OSZK, Cod. Lat. 371, Surriano codex) erről a bécsi kódexről (ÖNB cod. 259) másolták Budán 1513-ban.⁷⁹ Vö. a kolofont (f. 40): „Ego hennicus de brugis transcripsi 1451. Ego autem Carolus podocatharus cyprius auscultante Georgio boemio emendavi p<ro> Guarini Veronensis exemplari opera suprascripta” és a tartalomjegyzéket az ÖNB cod. 2384 tartalomjegyzékével.
- (724) Bécs, ÖNB cod. 798 (I+60+I ff.), korábban cod. univ. 92; Johannes Fabri gyűjteményén keresztül (l. az előtábla belső oldalára ragasztott exlibrisét).⁸⁰ Kötés: a 15. század második fele, Firenze, vaknyomásos bőrkötés, aranyozott metszéssel (238–40 × 150 × 20 mm). Levélméret: 230 × 145 mm. A kódex Brassicanus-szal való kapcsolatáról l. a possessor-bejegyzését Fabri exlibrise alatt: „Liber est Ioannis Alexandri Brassicani”. A leltárban való helye támogatja a Corvina könyvtárral való kapcsolatot, amelyet eddig valószínűnek tartottak, bizonyíték nem volt rá.
- (725) Ezt a tételt nem sikerült azonosítani.
- (726) Ezt a tételt nem sikerült azonosítani.⁸¹
- (727) Bécs, ÖNB cod. 799 (69 ff.), korábban cod. univ. 87, Johannes Fabri gyűjteményén keresztül (l. az előtábla belső oldalára ragasztott exlibrisét).⁸² Itáliai barna vaknyomásos bőrkötése van (235 × 157 × 23 mm), hasonlít a 734. tétel (ÖNB cod. 438) kötéséhez. A kódex és Brassicanus kapcsolatáról l. a possessor-bejegyzését Fabri exlibrise alatt: „Liber est Ioannis Alexandri Brassicani philosophi ac Iureconsulti”. A hagyatéki leltár szövege a kötet első művére utal. A latin szövegbe a görög szavakat Joannes Argyropylos másolta.⁸³ A kötet végére (f. 69r) Photius egy kivonatát maga Brassicanus másolta. A hagyatéki leltárban való helye támogatja a Corvina könyvtárba sorolását; korábban a gyanús korvinák között tartották számon.⁸⁴
- (728) Budapest, OSZK, Cod. Lat. 429 (II+71+II ff.), korábban Bécs, ÖNB cod. 1079; cod. univ. 99 Johannes Fabri gyűjteményén keresztül (l. az előtábla belső oldalára

⁷⁸ *Tabulae codicum* 1864–1899, 76. jegyzetben i. m. I, 36–37.

⁷⁹ CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 5.

⁸⁰ *Tabulae codicum* 1864–1899, 76. jegyzetben i. m. I, 134; GAMILLSCHEG, Ernst, MERSICH, Brigitte, MAZAL, Otto, *Matthias Corvinus und die Bildung der Renaissance: Handschriften aus der Bibliothek und dem Umkreis des Matthias Corvinus aus dem Bestand der Österreichischen Nationalbibliothek*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, 1994, nr. 49; CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 213.

⁸¹ Cf. CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 338.

⁸² *Tabulae codicum* 1864–1899, 76. jegyzetben i. m. I, 134–135; MADAS 2009, 77. jegyzetben i. m. nr. 12.

⁸³ GAMILLSCHEG–MERSICH 1994, 80. jegyzetben i. m. 79–80, nr. 41.

⁸⁴ CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 74.

- ragasztott exlibrisét).⁸⁵ A kódex és Brassicanus kapcsolatáról l. a possessor-bejegyzését (f. Ir): „Joannis Alexandri Brassicani” és egyéb saját kezű bejegyzéseit a kötetben; aranyozott Corvina bőrkötés (250 × 165 × 35 mm) poncolt aranyozott metszéssel;⁸⁶ a cím a háttábla tetején: „DE: COSIDERATIONE”; a címlapon Mátyás címer (f. 1r).
- (729) Bécs, ÖNB cod. 170 (136 ff.).⁸⁷ Korábban: philol. 148, Ambras 462, Johannes Fabri gyűjteményén keresztül (l. az elő- és háttábla belső oldalára ragasztott exlibriseit); poncolt aranyozott metszés, aranyozott Corvina bőrkötés (263 × 170 × 38 mm) címer nélkül és téves évszámmal: 1451 (1481 helyett),⁸⁸ a cím a háttábla tetején: „LUCRETIUS:DE:NATURA”. A kéziratban nem maradt nyoma, hogy Brassicanusé lett volna. A possessor-bejegyzése feltehetőleg a korábban kiragasztott, majd korán leválasztott előzéklappal (korábban f. Ir) együtt elveszett. Ez a feltevés azon a megfigyelésen alapszik, hogy Brassicanus a possessor-bejegyzéseit a kiragasztott előzéklapok leválasztását követően azok recto oldalára szokta írni (vö. ÖNB cod. 92, 140, 438, 2384, és valószínűleg Budapest, OSZK Cod. Lat. 425).
- (730) Bécs, ÖNB cod. 2384 (II+137+II ff.), Joannes Gremper gyűjteményéből.⁸⁹ A bécsi Hofbibliothekbe az Egyetemi Könyvtáron (cod. univ. 844) és Johannes Fabri gyűjteményén keresztül érkezett (l. az előtábla belső oldalára ragasztott exlibrisét). Aranyozott Corvina bőrkötése van (270 × 180 × 40 mm) aranyozott poncolt metszéssel;⁹⁰ a cím a háttábla tetején: „PHEDRUS:PLATONIS” (helytelenül, „Phedo” helyett). A kódex és Brassicanus kapcsolatáról l. a possessor-bejegyzését (f. Ir): „Sum Joannis alexandri Brassicani philosophi ac iureconsulti”.
- (731) Bécs, ÖNB cod. 140 (II+57 ff.); korábban philol. 142, Ambras 466 (II + 57 ff) és Johannes Fabri gyűjteménye (l. az elő- és háttábla belső oldalára ragasztott exlibriseit).⁹¹ Aranyozott Corvina bőrkötése van (270 × 180 × 28 mm) aranyozott poncolt metszéssel;⁹² a cím a háttábla tetején: „SILVE:STATII”. A kódex

⁸⁵ BARTONIEK 1940, 75. jegyzetben i. m. 385–386; CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 112; MADAS 2009, 77. jegyzetben i. m. nr. 22.

⁸⁶ ROZSONDAI, Marianne, *Sulle legature in cuoio dorato per Mattia Corvino = Nel Segno del Corvo: libri e miniature della biblioteca di Mattia Corvino re d'ungaria (1443–1490)*, ed. Ernesto Milano, Modena, Il Bulino, 2002, 249–259, 259, nr. 12.

⁸⁷ *Tabulae codicum* 1864–1899, 76. jegyzetben i. m. I, 24; CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 410; MADAS 2009, 77. jegyzetben i. m. nr. 86.

⁸⁸ ROZSONDAI 2002, 86. jegyzetben i. m. 254 és 259, nr. 37.

⁸⁹ *Tabulae codicum* 1864–1899, 76. jegyzetben i. m. II, 66; GAMILLSCHEG–MERSICH 1994, 73. jegyzet i. m. Kat. sz. 35; CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 507; KLEEHOVEN 1913, 26. jegyzetben i. m. 214, nr. 17; MADAS 2009, 77. jegyzetben i. m. nr. 97.

⁹⁰ ROZSONDAI 2002, 86. jegyzet i. m. 259, nr. 45.

⁹¹ *Tabulae codicum* 1864–1899, 76. jegyzetben i. m. I, 19; CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 606; MADAS 2009, 77. jegyzetben i. m. nr. 119.

⁹² ROZSONDAI 2002, 86. jegyzetben i. m. 259, nr. 36.

- Brassicanus-szal és a Corvina könyvtárral való kapcsolatáról l. a possessor-bejegyzését (f. Ir): „Liber est Ioann<is> Alexandri / Brassicani philosophi ac / Iureconsulti Budę / ann<o> 1525 Mensis / Xbris die VI”⁹³ és a bejegyzését f. 19r-n. A kézirat Statius legfontosabb kéziratáról, Poggio Bracciolini saját kezű másolatáról (Matritensis 3678) készült közvetlen átirat.⁹⁴
- (732) Budapest, OSZK, Cod. Lat. 425 (I+95 ff.); korábban Bécs, ÖNB cod. 437; cod. univ. 840, Johannes Fabri gyűjteményén keresztül (l. az előtábla belső oldalára ragasztott exlibrisét).⁹⁵ Aranyozott Corvina bőrkötése van (293 × 220 × 30 mm) aranyozott poncolt metszéssel,⁹⁶ a cím a háttábla tetején: „BOCACIUS:D:VIRIS:ILLUSTRIB”. A kódex és Brassicanus kapcsolatáról l. saját kezű bejegyzéseit (f. 6r-v). A possessor-bejegyzése feltehetőleg a korábban kiragasztott majd korán leválasztott előzéklappal együtt elveszett. (cf. ÖNB cod. 92, 140, 438, 2384).
- (733) Bécs, ÖNB cod. 92; korábban cod. univ. 1004, Johannes Fabri gyűjteményén keresztül (l. az előtábla belső oldalára ragasztott exlibrisét).⁹⁷ Aranyozott Corvina bőrkötése van (300 × 200 × 60 mm) aranyozott poncolt metszéssel; a cím a háttábla tetején: „OPERA:VIRGILII”. A kódex Brassicanusszal és a Corvina könyvtárral való kapcsolatáról l. a possessor-bejegyzését (f. Ir): „Liber est Ioannis Alexandri Brassicani / philosophi ac Iureconsulti Budę / anno 1525 Mensis decembris / die VI”.⁹⁸ A budai könyvkötő műhelyben másolták, az itt beírt arab számok hasonlítanak a görög korvinák Budán beírt számjegyeihez.⁹⁹
- (734) Bécs, ÖNB cod. 438 (I+149+I ff.); korábban cod. univ. 828, Johannes Fabri gyűjteményén keresztül (l. az előtábla belső oldalára ragasztott exlibrisét).¹⁰⁰ Itáliai barna vaknyomásos bőrkötése van (295 × 185 × 50 mm), hasonlít a 727. tétel (ÖNB cod. 799) kötéséhez. A kódex Brassicanusszal és a Corvina könyvtárral való kapcsolatáról l. a possessor-bejegyzését (f. Ir): „Liber est Ioannis Alexandri / Brassicani Iureconsulti / ac philosophi/ Budę”¹⁰¹
- (735) Budapest, OSZK, Cod. Lat. 414 (IV+280 ff.); korábban Bécs, ÖNB cod. 105; cod. univ. 982, Johannes Fabri gyűjteményén keresztül (l. az előtábla belső

⁹³ GASTGEBER 2011, 28. jegyzetben i. m. Fig. 4.

⁹⁴ GAMILLSCHEG–MERSICH 1994, 73. jegyzetben i. m. 33–34 (Kat. sz. 26). REEVE, M. D.: *Statius' Silvae in the fifteenth century = Classical Quarterly*, 27(1977), 202–225, 203.

⁹⁵ BARTONIEK 1940, 75. jegyzetben i. m. 383–384; CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 119; MADAS 2009, 77. jegyzetben i. m. nr. 25.

⁹⁶ ROZSONDAI 2002, 86. jegyzet i. m. 259, nr. 9.

⁹⁷ *Tabulae codicum* 1864–1899, 76. jegyzetben i. m. I, 14; CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 692; MADAS 2009, 77. jegyzet i. m. nr. 141.

⁹⁸ GASTGEBER 2011, 28. jegyzet, i. m. Fig. 3.

⁹⁹ NÉMETH 2011, 36. jegyzetben i. m. Tab. 4.

¹⁰⁰ *Tabulae codicum* 1864–1899, 76. jegyzetben i. m. I, 71; CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 705; MADAS 2009, 77. jegyzet i. m. nr. 145.

¹⁰¹ GASTGEBER 2011, 28. jegyzetben i. m. fig. 5; l. még Brassicanus exlibrisét Fabrié alatt. LANG 2007–2008, 9. jegyzetben i. m. 4. típus.

oldalára ragasztott exlibrisét).¹⁰² Aranyozott Corvina bőrkötése van (293 × 205 × 70 mm) aranyozott poncolt metszéssel;¹⁰³ a cím a háttábla tetején: „QVINTILIANUS:DE:INSTITUTIÖIB”. A kódex Brassicanus-szal és a Corvina könyvtárral való kapcsolatáról l. a possessor-bejegyzését (f. IIr): „Liber est Ioannis Alexandri / Brassicani philosophi et Iure/consulti Budę: anno / 1525. Mensis Xbris / Die VI”.¹⁰⁴

Görög kéziratok

- (821) Ezt a tételt nem sikerült azonosítani.
- (822) Ezt a tételt nem sikerült azonosítani.
- (823) Bécs, ÖNB phil. gr. 140 (VIII + 114 ff.), papír méret: 230–234 × 160 mm; Van Swieten kötés (1754).¹⁰⁵ Rómában másolta 1470-ben részben a Par. suppl. gr. 607 jelzetű kéziratról Démétrios Tribólés, aki Bessarión környezetéhez tartozott (l. fentebb). Brassicanus és a kódex kapcsolatáról l. az exlibrisét (f. IIIr). Nem került Johannes Fabri gyűjteményébe.
- (824) Ezt a tételt nem sikerült azonosítani.
- (825) Feltehetőleg Bécs, ÖNB suppl. gr. 45 (III + 333 ff.), papír méret: 300–305 × 210 mm; barna vaknyomásos bőrkötés (32 × 22 × 9 cm). Johannes Cuspinianus szerezte Budán (l. az exlibrisét Brassicanus exlibrise alatt, amelyre Johannes Fabri exlibrise került).¹⁰⁶ A budai királyi könyvtárban való jelenlétét bizonyítja, hogy Taddeo Ugoletto (†1514), a „Bibliotheca Corvina” könyvtárosa több helyen ebből a kéziratból egészítette ki saját görög–latin szótárát (Crastonus, Bécs, ÖNB, Ink. 10.E.9).¹⁰⁷
- (826) Bécs, ÖNB suppl. gr. 51 (II + 269 ff.), vaknyomásos barna bőrkötés (265 × 180 × 70 mm).¹⁰⁸ Brassicanus halálát követően (l. exlibrisét Fabri

¹⁰² BARTONIEK 1940, 75. jegyzet i. m. 377; CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 561; MADAS 2009, 77. jegyzet i. m. nr. 108.

¹⁰³ ROZSONDAI 2002, 86. jegyzet i. m. 259, nr. 6.

¹⁰⁴ GASTGEBER 2011, 28. jegyzet i. m. Fig. 6.

¹⁰⁵ HUNGER, Herbert, *Katalog der griechischen Handschriften der österreichischen Nationalbibliothek*, I. Codices Historici, Codices Philosophici et Philologici, Wien, Georg Prachner Verlag, 1961 (Museion: Veröffentlichungen der Handschriftensammlung. N.F. 4,1.), 245–246.

¹⁰⁶ HUNGER, Herbert, HANNICK, Christian, *Katalog der griechischen Handschriften der österreichischen Nationalbibliothek*. IV. *Supplementum Graecum*. Wien 1994 (Museion: Veröffentlichungen der Handschriftensammlung. N. F. 1,4.), 85–87.

¹⁰⁷ BOLONYAI Gábor, *Taddeo Ugoletto's Marginal Notes on his Brand-new Crastonus Dictionary = Matthias Corvinus und seine Zeit. Europa am Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit zwischen Wien und Konstantinopel*, Hg. Ch. Gastgeber et alii, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2011, 119–154, 122–123.

¹⁰⁸ HUNGER, HANNICK 1994, 106. jegyzetben i. m. 95–97. CSAPODI 1973, 5. jegyzetben i. m. nr. 703; MADAS 2009, 77. jegyzetben i. m. nr. 187.

- exlibrise alatt az előtábla belső oldalán) Johannes Fabri gyűjteményébe került. A kötet budai beszerzését Brassicanus saját kezű bejegyzése meséli el (f. 1r): „Liber est Ioannis Alexandri / Brassicani philosophi / ac Iurisconsulti / Budę in Pannoniis, anno / nato Iesu MDXXV / Mensis novembris die / XXVIII”¹⁰⁹
- (827) Bécs, ÖNB suppl. gr. 18 (94 ff.), egyszerű barna fatáblás bőrkötés (380 × 255 × 40 mm).¹¹⁰ A kéziratnak különösen széles margója van (levélméret: 370 × 255, írástükör: 265 × 170 mm). Az első és hátsó repülő előzékek elvesztek. Mindkét scriptor (ff. 1r–83r: Joannés Eugenikos és ff. 83r, 5. sortól – 93r: Athanasios) olyan közegben működött, amely kapcsolatban volt Budával.¹¹¹ Brassicanus halála után (l. az előtábla belső oldalára ragasztott exlibrisét), a kódex Johann Joachim Graf von Windhaag (1600–1678) gyűjteményébe került.
- (828) Ezt a tételt nem sikerült azonosítani.
- (829) Ezt a tételt nem sikerült azonosítani.
- (830) vö. 832. tétel.
- (831) Ezt a tételt nem sikerült azonosítani.
- (832) vö. 830. tétel. Koppenhága, Királyi Könyvtár, Fabr. 78,4 (118 ff.), vaknyomásos bőrkötés, 15. sz. közepe, bizánci technika (212 × 140 × 45 mm).¹¹² Brassicanus halála után (l. az előtábla belső oldalára ragasztott exlibrisét) a kézirat, the manuscript Johann Albert Fabricius (1668–1736) és H. S. Reimarus (†1694) birtokába került; 1770 óta a koppenhágai Egyetemi Könyvtár, majd 1938-tól a Királyi Könyvtár állományához tartozott. A Corvina Könyvtárból való eredetéhez l. Brassicanus bejegyzését (f. 1r): „Liber est Joannis Alexandri Brassicani / philosophi ac iure consulti / Ann 1525 / die / 4 / decembris / BUDAE”.

Rövidítések

CPG = Clavis Partum Graecorum. Ed. Maurice Geerard.

¹⁰⁹ A két képet l. GASTGEBER 2011, 28. jegyzetben i. m. Fig. 1–2.

¹¹⁰ HUNGER, HANICK 1994, 106. jegyzet i. m. 39–40.

¹¹¹ *Repertorium der griechischen Kopisten* 1989, 33. jegyzet i. m. II, nr. 11 és nr. 217.

¹¹² SCHARTAU, Bjarne, *Codices graeci Haunienses. Ein deskriptiver Katalog des griechischen Handschriftenbestandes der Königlichen Bibliothek Kopenhagen*, København, Museum Tusulanum Press, 1994 (Danish Humanist Texts and Studies, 9), 409–410, Tab. XXXIII. A kötet Corvina könyvtárból való eredetéről l. GASTGEBER 2011, 28. jegyzetben i. m. 185.

NÉMETH, ANDRÁS

**A Viennese Bibliophile in the Hungarian Royal Library in 1525:
New evidence from the inventory of Johannes Alexander Brassicanus'
bequest (1539)**

Johannes Alexander Brassicanus, the Viennese humanist and diplomat (1500–1539) is a controversial figure for the students of the „Corvinian Library”. While providing important data on the books he saw in Buda in 1525, Brassicanus has mostly been discredited as a liar. This article attempts at giving more authenticity to his words on the basis of his bequest inventory, recently rediscovered in the Vienna University Archives (Fasc. 49 Nr. 100). Perhaps the most important heritage Brassicanus left behind was his library, which consisted of more than 1300 books. The inventory of his bequest minutely describes various possessions, mostly books the notary and his witnesses, some literary experts saw in Brassicanus’ house at the end of 1539. In addition to the items the inventory describes, it also demonstrates some organizational principles Brassicanus applied to his books. From the sequence of 16 items, it is clear that Brassicanus kept the Latin manuscripts together, which he acquired in Buda in 1525 December. He is likely to have done so with a group of Greek items too. By comparing the extant manuscripts, which the inventory describes, and the references Brassicanus is making to them in his description of the Corvina Library and his books selected for publication, the article offers some new suggestions for identification of either extant or lost Corvinas. In addition, it attempts to clarify some of Julius Hermann’s suggestions for the provenance of a few authentic Corvina items, which do not seem to have belonged to Brassicanus.